

שיחה עם רוג'ר סקרוטון

מראיין: יהודה ויזן

נדמה כי כיום, במקום להילחם על הערכים אותם הם מוקירים, או אמורים להוקיר, שמרנים (או שמרנים לכאורה) רבים, מוקירים דווקא ערכים ליברליים ומטיפים להם, תוך שהם מכנים אותם "שמרניים". למשל, במקום לומר "אני מתנגד לחופש מוחלט, או לחופש דיבור מוחלט", יאמרו הם: "הדרך השמרנית תוביל אתכם אל החופש, השמרן הוא מגנו האמיתי של חופש הדיבור" וכו'. עושה רושם שהשמרנים והליברלים של ימינו מתווכחים בעצם על השאלה מי יותר ליברל, מי יותר "נאור". כמו כן, נראה כי השמרנים זנחו את הגישה האליטיסטית ותחת זאת הם מנסים לכבוש את ליבו של ההמון. מה דעתך על התופעה הזאת?

החירות, כעמדה, היא ברירת מחדל עבור שמרנים רבים, כשם שהיא עבור הליברלים, משום שהיא מנקה אותך מן ההאשמה שברצונך לכפות את השקפותיך על אחרים.

ישנה, לדעתי, סתירה בלתי פתירה בין דמוקרטיה ושמרנות, בין שוק חופשי ומחשבה חופשית, בין תשוקותיו ורצונותיו של ההמון הנבער ושלוח הרסן ובין ייסודם של חברה צודקת וממשל כשיר. האם השמרן (ולא זה האמריקאי) מסוגל לצדד בדמוקרטיה?

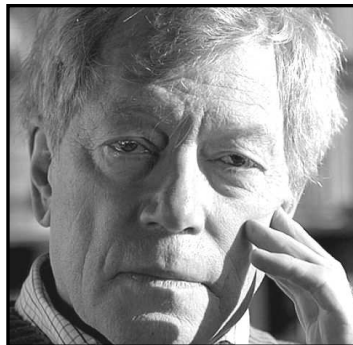
השמרן יכול להיות דמוקרט, על בסיס ההבנה שבעניינים החשובים, האדם מן היישוב הוא שמרן. ואולם, אם הרקבון של האנרכיה ושל הנרקסיזם

¹ רוג'ר סקרוטון (Scruton, יליד 1944), הוא פילוסוף בריטי המתמחה באסתטיקה. מבכירי ההוגים הפועלים כיום באנגליה ונציגה הבולט של המחשבה השמרנית במדינה. שניים מספריו ראו אור בעברית: 'מדריך לתרבות המודרנית' (זמורה ביתן, 2003, תרגום: בן ציון הרמן), 'שפינוזה' (ידיעות אחרונות, 2001, תרגום: ראובן מירן).

הפוסט-מודרני פשה באוכלוסיה כולה, אך טבעי הדבר שהשמרנים יחשדו בדמוקרטיה. אולם אז, מהי האלטרנטיבה?

תומאס ארנסט יום, בהקדמה לתרגומו את ספרו של ז'ורז' סורל 'הרהורים על האלימות', מבחין כי: הדמוקרטיה התמים [...] אינו מסוגל להתייחס אל הגישה האנטי-דמוקרטית ברצינות. הוא מרגיש כאילו מישהו הכחיש את אחד מחוקי המחשבה, או גרס כי שניים ועוד שניים שווים לחמש. עושה הרושם שגם בימינו זוכה השמרן ל"טיפול" דומה, כאשר הוא מתווג לעיתים תכופות (בידי אותם אלו שמטיפים לפלורליזם, קבלה, וסובלנות) כבלתי רציונאלי, מיסטיקן, חשוך, פאשיסט וכו'. האם אתה סבור כי ישנה אפשרות לקיים דיון אמיתי בין ליברלים ושמרנים? והאם, מנקודת מבטו של השמרן, ישנו בכלל צורך בדיון שכזה?

אין ספק כי לשמרנים קשה לזכות, כיום, באוזן קשבת. אך זאת, במידה מסויימת, משום שדיונים פוליטיים מנוהלים ברמה נמוכה ביותר, דבר שכשלעצמו הוא תוצאה של הדמוקרטיה. הבעיה החלה לפני זמן רב. היה זה הליברל הקלאסי, מגינם של חופש הדיבור ושל הדעות החריגות, ג'ון סטיוארט מיל, שאמר בביטול כי המפלגה השמרנית

רוג'ר סקרוטון

היא "המפלגה הטיפשה יותר", ובכך טבע את דפוס המחשבה הזו עבור אנשי שמאל וליברלים מאז ועד היום.

קשה שלא לתהות, ודאי עבור היהודי, כיצד יכול נוצרי להיות שמרן במובן החמור של המונח (ולאו דווקא הנוצרי הפרוטסטנט, כי אם גם זה הקאתולי). שהרי הנצרות אינה רק מרשה, אלא אף תובעת, את קבלת אפשרות הזוהות בין ערכי הקיצון של המותנה והמוחלט, הסופי והאינסופי, האל והאדם, כמו גם את קבלת הסליחה כתגובה ההולמת להפרת החוק. מתמיהה אף יותר היא האפשרות להיות שמרן ובה בעת לקבל את הדיאלקטיקה של הגל (שאינה מאפשרת כל זהות יציבה, מאחר שכל

קביעה חייבת להפוך לניגודה, כך שהחובה האפשרית היחידה במסגרתה, היא החובה לשלול, להפר ולחצות כל גבול – או, במלים אחרות, שיטה שתביעתה לפיוס תובעת, בתורה, להתגבר על ההפרדה של השיפוט. האם אינך סבור כי האפשרות לערוך או להצדיק שיפוט מוחלט, ערך והירארכיה, הכרחית עבור השמרנות?

זה טוב שתהיינה נקודות קבועות והיררכיות יציבות בעולם של שיפוט. אך בעולם בלתי-יציב, היכן שהשיפוט עדיין הכרחי, מוטב שתהיה דרך להתאים ולהסתגל לנסיבות, בכדי להמשיך ולהכריע באופן מושכל בין הדרך הטובה יותר והרעה יותר לצעוד בה, אף על פי שהכל נמצא בזרימה.

לאחר האירועים שהתרחשו בצרפת במאי 1968, כתבת את המילים הבאות: "פתאום הבנתי שאני בצד השני. מה שראיתי לנגד עיניי היה המון פרוע ומשולהב של חוליגנים מן המעמד הבינוני. כששאלתי את חבריי מה הם רוצים, מה הם מנסים להשיג, כל מה ששמעתי היה קשקשת מרקסיסטית מגוחכת ועמוסת ז'רגון. נגעלתי מכך וחשבתי לעצמי כי ודאי ישנה דרך להגן על המערב מפני הדברים האלה. זה הרגע שבו נעשיתי לשמרן. ידעתי שברצוני לשמר דברים ולא דווקא למוטטם."

אני עצמי חוויתי חוויה דומה במהלך המחאה החברתית שהתרחשה בישראל קיץ 2011, כמוך אף אני התחלחלתי מן ההמון הנבער, וכמוך אף אני זכיתי לשמוע את אותה "קשקשת מרקסיסטית מגוחכת ועמוסת ז'רגון" (שכיום נלוות אליה סיסמאות מגוחכות ועמוסת ז'רגון גם מן האגף הדקונסטרוקטיבי התקין פוליטית) – ההבדל העיקרי הוא, שמה שאתה ראתה כהרס המערב, ראיתי אני כהתגלמותו האולטימטיבית של המערב: של ישו, של רוסו, של לוק, דרידה ופוקו, של ה"דרך האמריקאית" של ה- YES WE CAN וכו'. מסקרן אותי לדעת כיצד, לדעתך, חוויה דומה שכזו, או דומה באופן יחסי, הובילה אותנו למסקנות נגדיות? אני מניח שאני מבין את הכריסטולוגיה כמובילה בהכרח לפרוטסטאנטיות, לליבראליזם, לפוסטמודרניזם, או, אם לנסח זאת באופן אחר, אני מניח שמטעם זה אני מבין את פניה המכוערים של ה"מהפיכה" כהגשמה, ולא כהרס של אותה התרבות עצמה. האם תוכל להסביר בבקשה, מהו הדבר שעוצר, לדעתך, בעד הנצרות, לא כל שכן בעד הדיאלקטיקה-הספקולטיבית, מלהגיע בהכרח לתוצאה עגומה זו?

הנצרות אינה דבר אחד, וכמובן שהיא מפורסמת בכך שייסדה, על בסיס הדוגמא שסיפקו ישו וכתביו של פאולוס, מוסד עמיד, הכנסייה, שהקדיש את עצמו לפיתוח דוקטרינה, חוק ודרך חיים אשר ינחו את האנשים למול הנסיבות המשתנות של חיים. רוסו, דרידה ופוקו לא היו נוצרים, והם בהחלט נהגו להתנכר למוסדות והדגישו את זכותו של היחיד להתקיים מחוץ להם. כנסיות מנסות, או מוכרחות לנסות, לייצר את סוג היציבות שאליו אתה משווע.

הקדשת, ועודך מקדיש, חלק ניכר מזמנך להגנה על 'היפה' (לא רק על המושג, כי אם על מה שבאמת ובתמים יפה). במאמר שפרסמת ב'גרידאן' ב-2009, טענת כי "בריטניה נעשתה אדישה ליפה", וכי "התפיסה האסתטית של הבריטים התדרדרה לדרגת תאוותינו הגסות וצרכינו החייתיים". אך במערכת תרבותית שנשלטת על ידי מנגנוני יח"צ, על ידי שיח "פלורליסטי" ותקין פוליטית, שדוגל ברליטיביזם. במערכת בה האמת נתפשת כיחסית וכסובייקטיבית – בה כל ניסיון להעמיד הירארכיה או לטעון לשיפוט אובייקטיבי מוקע כדוגמטיות – כיצד יכול המבקר להצדיק אובייקטיביות או אמת של שיפוטים? מהם הכלים העומדים לרשותו בניסיון לעגן את שיפוטיו? וכיצד הוא יכול (מטאפיזית) להתגבר על השאלה הטורדנית "מה שמך אחראי על מה יפה ומה לא?"

ניסיתי להשיב על השאלה הזאת בכתביי ובסרט שלי "מדוע היופי חשוב" (*Why Beauty Matters*). אומר בקצרה, כי אלו הטוענים שיופי הוא דבר סובייקטיבי, שהכול יחסי, וכו', אינם מחזיקים, ככלל, בטיעונים שיגבו את השקפותיהם. וברגע שהשאלה נעשית חשובה מבחינה חברתית הם זונחים את ההשקפות הללו. אם למשל, מישהו מציע לבנות מפעל מכוער בחצר האחורית שלהם, או להרוס את הנוף שהם אוהבים – או אז הם מבינים כי יופי הוא ערך שיקר לליבם, שניתן לטעון לגביו, ושאדם אחד יכול לנמק לאדם שני את הסיבות לתוקפן של השקפותיו. ברגע שמתחיל דיון, אז מגיחות המוסכמות, והסוד הגדול של החברה האנושית הוא שהסדר מגיח מתוך מחלוקת בעזרתה של יד נעלמה.

בכרך הקודם ערכנו ראיון עם ג'ון סרל שציין כי "לטוב ולרע כל אופני התפישה שלי מושפעים יותר מקריאת רומנים גדולים מאשר מקריאת יצירות פילוסופיות גדולות. [...] הטעות שפילוסופים רבים עושים היא שהם סבורים שספרות מורכבת מייצוגים של חוויות. אני סבור שקריאת ספרות גדולה היא חוויה ראשונית. זוהי חוויה בסיסית, ואני קורא הרבה יותר רומנים, פי-עשרה, משאני קורא חיבורים פילוסופים." כפילוסוף שהוא גם סופר וגם לבריתן, כיצד היית מתאר את השפעתה של הספרות על עבודתך הפילוסופית, ולהפך?

מאז ומעולם ראיתי את הפילוסופיה – או לפחות, את הפילוסופיה כפי שאני כותב אותה – כהמשכית לספרות. זו הסיבה שאני מעריך מאוד את סארטר, למרות ההשקפות הפוליטיות המגוחכות שלו ועמדתו החברתית הילדותית. הרומנים שלו ועבודותיו המטאפיסיות הן מארג רציף, שבו רעיונות, תמונות, דמויות ודראמה, שזורים יחדיו בכדי להדגים מה זאת אומרת להיות ז'אן-פול סארטר, לא רק לחשוב כמותו, אלא להיות הוא. הייתי רוצה להצדיק באופן דומה, באמצעות הכתיבה שלי, את עצם קיומי.

בין הגדרותיו השונות של לייבניץ למונדה, מצויות גם השורות הבאות: (א) "הבה נניח שיש מכונה שהמבנה שלה גורם לחשוב, להרגיש ולתפוס; נוכל לציירה לעצמנו כשהיא מוגדלת, בשומרנו על אותן פרופורציות באופן שיהא אפשר להיכנס לתוכה, כלתוך טחנה. ואם נניח זאת, לא נמצא כשנבקר בה מבפנים, אלא חלקים הדוחפים זה את זה, ולעולם לא נמצא שום דבר שבעזרתו נהא יכולים לבאר תפיסה. על כן צריך לבקש אותה בעצם הפשוט, ולא במורכב או במכונה." (ב) "צריך שבתוך העצם הפשוט יהא ריבוי של הפעלות ושל יחסים אף על פי שאין בו חלקים מכול וכול." האם ניתן לדעתך, בהשאלה, לראות בשורות אלה הגדרה לשאלה "מהו שיר?" (או כל יצירת אמנות אחרת)?

אני חושב שזה קצת מותח את הדברים בכדי להתאים את הגדרתו של לייבניץ את המונדה ליצירת אמנות. כמובן שישנו אידיאל אסתטי של אחדות אורגנית: שירה, יצירה מוסיקאלית, או ציור, צריכים להיות כאלה שלא ניתן להחסיר מהם, או להוסיף עליהם, שום חלק מבלי לפגום בשלם

(אלברטי מגדיר באופן הזה את היפה, או את ה-concinnitas). אך זה דורש הסבר במונחים של הפרמטרים המסוימים של צורת האמנות המסוימת.

בשנים האחרונות הרבית לכתוב ולהתבטא כנגד מדיניות ההגירה, כישלון הרב-תרבותיות (ובאקלים הנוכחי, באופן בלתי נמנע, הועשת בגזענות והוקעת כקסנופוב) והתנוונותו של האיחוד האירופאי. לאור ההתרחשויות בעת האחרונה, כיצד אתה משקיף על עתידן של אנגליה ושל יבשת אירופה? כיצד הן יראו, לדעתך, בעוד מספר עשורים? ומה יעלה בגורלו של "שיח האחר"?

אני משתדל להאמין שחברה משולבת תוכל להגיח מן הבלגן הנוכחי, אך אני חושש מאוד שהמוסלמים, בסופו של דבר, לא ישתלבו, בשל סירובם לקבל את עליונותו של החוק החילוני על פני חוקי הדת. בעוד כחצי מאה מעכשיו אני מניח שהערים שלנו תהיינה קְגוּטְאוֹת (Ghettoised) הרבה יותר משהן היום, ושייווצרו קונפליקטים חברתיים רבים בין קבוצות אתניות וקבוצות דתיות יריבות. אך אפשר שאני טועה. ישנה, כמו כן, הבעיה הגדולה שעולה בשל התפישות המנוגדות באשר לאתיקה המינית ומעמה של האישה בקהילותינו השונות – מה שמהווה את הרקע לרומן האחרון שלי, *The Disappeared*.

קרל פופר האשים את אפלטון בעליית הטוטליטריות במאה העשרים. לשיטתו, המלכים הפילוסופים, עם חלומותיהם על "הנדסה חברתית" ועם "האידיאליזם" שלהם, הובילו איכשהו לסטלין והיטלר (בתיווכם של היגל ומארקס). האם אתה מקבל את ביקורתו של פופר על אפלטון? האם אתה עצמך חשבת אי-פעם לעסוק בפוליטיקה? להיות למלך פילוסוף?

אני חושב שפופר טעה כשהאשים את אפלטון בשינויים שהתרחשו בידיו אנשים, שמרביתם לא קראו את אפלטון ושגם אם היה קוראים אותו לא היו מבינים אותו. להעריך יתר על המידה את השפעתם של רעיונות, הוא תמיד בגדר פיתוי עבור אינטלקטואלים. מארקס לעומת זאת, הוא עניין אחר, משום שהוא היה רב-אמן של רטוריקה, לא של פילוסופיה, והוא הפנה את הרטוריקה שלו כלפי המחונכים-למחצה והממורמרים, כלפי אלו שאותם

הכי קל לגייס. אכן שקלתי להתמודד בבחירות, אך הניסיון להתקבל כמועמד מטעם המפלגה השמרנית היה לכישלון קומי – ראה בספרי *Gentle Regrets*, את הפרק "כיצד נעשיתי שמרן". וכמובן שאין לי שום רצון להיות מלך פילוסוף, ואני מאמין שמלך פילוסוף הוא דבר מסוכן. מוטב שמלך יהיה רקדן, כמו לואי הארבעה עשר, מאשר פילוסוף.

* תודה גדולה למיכל סגל, שסייעה בחיבורן של אחדות מן השאלות.